

Umenie Ducha

Rok milosrdenstva

Umenie Ducha

Rok milosrdenstva

Jezuitská kaplnka Sedembolestnej Panny Márie, Piešťany, 2016

Vystavujúci autori:

Matúš Lányi, Matúš Zajac, Veronika Rónaiová, Jozef Vydrnák, Drahomíra Lányi, Jana Farmanová, Andrea Čepiššáková, Lucia Lizáková, Ladislav Čarný, Katarína Balunová, Dorota Sadovská

Autor projektu: Leopold Slaninka SJ

Odborná spolupráca: Daniela Čarná

Svätý Otec František a mimoriadny Svätý rok milosrdenstva

Mimoriadny Svätý rok milosrdenstva oznámil pápež František 13. marca 2015. Svoje rozhodnutie zverejnil počas homílie kajúcej pobožnosti v Bazilike sv. Petra pri príležitosti otvorenia pôstnej iniciatívy „24 hodín pre Pána“, keď povedal: *„Často som premýšľal o tom, ako by Cirkev mohla urobiť očividnejším svoje poslanie byť svedkom milosrdenstva. Je to cesta, ktorá sa začína duchovným obrátením. A musíme kráčať touto cestou. Preto som sa rozhodol vyhlásiť mimoriadne jubileum, ktoré sa zameria na Božie milosrdenstvo. Bude to Svätý rok milosrdenstva. Chceme ho prežívať vo svetle Pánových slov: «Bud'te milosrdní, ako je milosrdný váš Otec» (Lk 6, 36). A toto zvlášť pre spovedníkov: veľa milosrdenstva.“*

Jubileum sa začalo v čase päťdesiateho výročia ukončenia Druhého vatikánskeho koncilu (1965), a tak získava osobitný význam vyzývania Cirkvi, aby pokračovala v práci, ktorá sa začala koncilom. Symbolické je aj to, že na Svätý rok pripadne nedeľný liturgický cyklus „C“ s čítaniami z Evanjelia podľa Lukáša, ktorý je nazývaný „evanjelistom milosrdenstva“. Dobré známe sú podobenstvá o stratenej ovci, stratenej minci a milosrdnom otcovi z Lukášovej 15. kapitoly.

Aké miesto má Svätý rok v tradícii Cirkvi? Katolícka cirkev začala s tradíciou Svätého roka v roku 1300 za pontifikátu pápeža Bonifáca VIII., ktorý rátal so slávením jubilea každých sto rokov. Od roku 1475 sa slávenie „riadneho Svätého roka“ začalo opakovať po dvadsiatich piatich rokoch, aby ho mohla zažiť každá generácia.

Doteraz sa uskutočnilo dvadsaťšesť riadnych Svätých rokov. Naposledy to bol Jubilejný rok 2000. Zvyk vyhlásiť „mimoriadny jubilejný rok“ siaha až do 16. storočia. Pápež Pius XI. vyhlásil Svätý rok 1933 pri príležitosti 1900. výročia vykúpenia a Ján Pavol II. v roku 1983 pri príležitosti 1950. výročia. Katolícka cirkev pripisuje jubilejnému roku duchovný význam v možnosti obnoviť vzťah s Bohom a blížnym. To znamená, že Svätý rok je vždy príležitosťou prehliť svoju vieru a žiť v snahe o vydanie kresťanského svedectva. Obrad začiatku jubilea spočíva v otvorení takzvanej Svätej brány. Je to brána, ktorá je otvorená iba počas Svätého roka, inak je zamurovaná. Je zaujímavé, že v apoštolskej exhortácii pápeža Františka Evangelii gaudium sa slovo milosrdenstvo opakuje viac ako tridsaťkrát.

Svätý Otec František otvoril Svätý rok milosrdenstva 8. decembra na slávnosť Nepoškvrneného počatia Panny Márie slovami: *„Toto je brána Pánova! Otvorte mi brány spravodlivosti!“* Následne otvoril bronzovú Svätú bránu Vatikánskej baziliky a zostal stáť na jej prahu. *„Pre tvoje veľké milosrdenstvo vstúpim do tvojho domu, Pane,“* povedal do ticha a krátko po jedenástej hodine ako prvý vošiel do chrámu.

Pápež vo svojom príhovore zároveň povedal: *„Dnes tu v Ríme, i vo všetkých diecézach sveta pri prekročení prahu Svätej brány, chceme pripomenúť aj inú bránu, ktorú pred päťdesiatimi rokmi Otcovia Koncilu otvorili smerom k celému svetu. Koncil bol predovšetkým stretnutím. Skutočným stretnutím medzi Cirkvou a ľuďmi našich čias. Stretnutie, poznačené silou Ducha Svätého, ktorý podnecoval Cirkev, aby vystúpila z múrov, ktoré ju počas mnohých rokov uzatvárali do seba samej, aby s nadšením nastúpila na misionársku cestu. Bolo to nastúpenie na cestu v ústrety každému človeku tam, kde žije: vo svojom meste, vo svojom dome, na svojom pracovisku... Kdekoľvek sa človek nachádza, tam je Cirkev povolaná prísť k nemu, aby mu priniesla evanjelióvu radosť a priniesla mu Božie milosrdenstvo a odpustenie. Bol to teda veľký misionársky podnet, ktorý po týchto desaťročiach obnovujeme s takou istou silou a s rovnakým entuziazmom. Jubileum nás vyzýva do tejto otvorenosti a zaväzuje nás, aby sme neudúšali ducha, ktorý vplynul z Druhého vatikánskeho koncilu, ducha Milosrdného Samaritána, ako pripomenul blahoslavený Pavol VI. na záver Koncilu. Prekročiť dnes Svätú bránu nech nás zaväzuje osvojiť si milosrdenstvo Milosrdného Samaritána.“*

S tým úzko súvisí aj otvorenie svätých brán vo vybraných kostoloch všetkých diecéz. O symbole brány sa kardinál Mauro Piacenza vyjadril takto: *„Brána v stavbe, v cirkevnej budove má vždy veľkú symbolickú dôležitosť. Prečo? Tu by sme sa mali vrátiť k 10. kapitole Evanjelia podľa sv. Jána, kde Ježiš o sebe vraví: «Ja som brána. Kto vojde cezo mňa, bude spasený» (Jn 10, 9). A odkaz na bránu je prechodom zo stavu hriechu do stavu milosti. Teda Svätý Otec ukazujúc na bránu poukazuje na túto teológiu, ktorá je obšiahnutá v tomto Ježišovom vyjadrení. Je jasné, že prejsť cez bránu nie je «magický» čin, ale je to náboženský znak, ak mu dám obsah. Všetkým, čo robíme ako gesto, napr. keď vložím prst do svätenej vody a prežehnám sa, nerobím magické gesto, ale gesto zodpovedajúce viere, ktorú doň vkladám, pripomínajúc si vodu krstu, do ktorej som sa ponoril v Kristovi, teda mi môžu byť odpustené všedné hriechy. Také je Božie milosrdenstvo, ktoré nám ide v ústrety. A tak «prekračujem bránu». Ak robím tento krok s vierou, vnútorne sa sústreďujem, uvažujem a hovorím: chcem prejsť z jedného štádia života do druhého; konajúc spytovanie svedomia som našiel tento prach, čo sa mi nalepil na odev alebo na pokožku pri putovaní v tomto svete: takže chcem pokročiť k dôslednejšiemu evanjelióvemu pohľadu. Teda v tomto zmysle rozpoznávam, že Kristus je mojou bránou, že Kristus je mojím oslobodením, a akoby som počul v mojej duši ozvenu tých Ježišových slov: «Ja som brána. Kto vojde cezo mňa, bude spasený». Takto sa dostávame do súladu s tým, čo nám chcel povedať Svätý Otec poukázaním na bránu.“*

Rok milosrdenstva je pre nás osobitným pozvaním Cirkvi k hlbšiemu, osobnejšiemu a konkrétnejšiemu prežívaniu Božieho milosrdenstva voči nám v jeho mnohorakých podobách a k prijatiu účasti na jeho šírení: *„Ako Boží vyvolenci, svätí a milovaní, oblečte si hlboké milosrdenstvo, láskavosť, pokoru, miernosť a trpezlivosť“* (Kol 3, 12).

Leopolod Slaninka SJ

Viditeľné podoby Božieho milosrdenstva

„Dary milosti sú rozličné, ale Duch je ten istý.“ (1 Kor 12, 4)

„Porozprávaš sa so všetkými, čo sa rozumejú umeniu, ktorých som naplnil umeleckým duchom.“ (Ex 28, 3)

Projekt pod názvom UMENIE DUCHA - Návrat súčasného umenia do chrámu vytvára od roku 2011 priestor pre diela súčasného umenia, ktoré odzrkadľujú kresťanské poslanstvo a vedú s ním autentický dialóg, aj s rizikom vykročenia do neznáma, za overené schémy zaužívaného zobrazovania*. Otvára dialóg umenia a kresťanstva v chráme, kde kvalitné súčasné umenie často chýba. Diela sú pravidelne prezentované v medzipriestore pred vstupom do chrámu – v predsieni kaplnky, ktorá tvorí územie prechodu zo všedného, každodenného sveta do sakrálneho priestoru chrámu. Ich autormi sú súčasní renomovaní umelci, ktorí sa témou kresťanstva zaoberajú vo svojej voľnej tvorbe a hľadajú vizuálne možnosti jeho vyjadrenia z pohľadu súčasnosti. Môžu nás osloviť svojím estetickým pôsobením, ale aj vyvolávať otázky a pozývať nás pod povrch, do hĺbky, k významu zobrazovaného. Odzrkadľujú výtvarný názor umelca, ako aj jeho osobitité duchovné svedectvo, ktoré nám môže otvárať nové obzory tvorivosti, ktorá má svoje dôležité miesto aj v živote viery.

Ako reflektuje tému Božieho milosrdenstva súčasné umenie? Túto otázku sme sa pokúsili reflektovať počas šiesteho ročníka projektu UMENIE DUCHA, tematicky zameraného na aktuálne prebiehajúci Rok milosrdenstva, ktorý je zmapovaný na nasledujúcich stránkach katalógu. V dejinách umeleckého diela zobrazovali Božie milosrdenstvo predovšetkým cez podobenstvá Nového zákona, ale aj prostredníctvom symbolov, ktoré sú čitateľné aj pre dnešného človeka. Michelangelo Buonarotti v známom obraze *Stvorenie Adama* (1512) na stene Sixtínskej kaplnky vo Vatikáne akcentuje detail rúk Boha a človeka: Boh sa približuje k človeku a čaká na jeho odpoveď, na aktívne prijatie ponuky k spolupráci. Rembrandt Van Rijn v obraze *Návrat márnotrútného syna* (1636, dnes v Ermitáži v Petrohrade) predstavuje archetypálne zobrazenie Božieho pôsobenia, Božej pedagogiky v živote človeka. Jedna ruka Boha, ktorou víta strateného syna je v ňom totiž namalovaná ako ochraňujúca otcovská ruka, druhá ako jemná ruka matky.

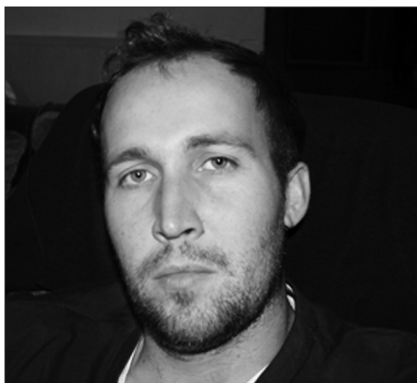
Aj každý z jedenástich vystavujúcich autorov vedome či intuitívne vytvára osobitú teológiu Božieho milosrdenstva, poukazovaním na jeho konkrétne podoby a prejavy. Vedú dialóg so zobrazeniami milosrdenstva v histórii umenia: Matúš Lányi v obraze *Molekulárny Kristus* (2007) interpretoval tradičné zobrazenie Božského srdca jazykom vedy, Veronika Ronaiiová reagovala na historické zobrazenie Jacopa Tintoretta *Kladenie do hrobu*, aj na akciu, ktorou obraz oživil Vladimír Kordoš, jeho „perozpráváním“ na príbeh o milosrdnom Samaritánovi z dnešných čias (*Milosrdný Samaritán*, 1993/2015). Obaja vyjadrili svoj vzťah, poctu autorom predlôh, aj k zobrazovanému Kristovi. Biblické podobenstvo o Zachejovi vizualizoval Ján Vydrnák (*Kristus a Zachej*, 2014), Ježišov vzťah k núdznym zaznamenal Matúš Zajac vo fotografickom cykle *Resoty* (2015) o pohnutom živote saleziána Antona Srholca a jeho charitatívnom diele, ktorý dostal novú interpretáciu po odchode tejto osobnosti Cirkvi práve počas Roka milosrdenstva. Na rozmer pomoci núdznym, ktorý je osobnou výzvou konať konkrétne skutky milosrdenstva pre každého z nás, sa zamerala Drahomíra Lányi hľadaním postoja k téme utečencov v diele *Aj Ježiš, Mária a Jozef boli utečenci* (2016). Osobnú syntézu Roka milosrdenstva ponúkla Andrea Čepiššáková v diele *Felix Culpa* (2016), ktoré vychádza zo slov pápeža Františka o milosrdenstve a prežívaní rozmeru milosrdenstva v labyrinte konkrétneho životného príbehu. Archetypálny obraz Božích rúk ako „záchranej siete“, symbolu istoty, prezentovala Jana Farmanová (*Bez názvu*, 2016), Katarína Balunová interpretovala Božie milosrdenstvo cez obraz cintorína – smrti, ako miesta stretnutia s milosrdenstvom Boha (*Mestský cintorín*, 2011). Lucia Lizáková vyskladala keramický kríž zo strelných modlitieb uprostred každodenného dňa v podobe šípiek smerujúcich hore (*Modlitba*, 2015), Dorota Sadovská vystrihla náznak obrysu Madony s dieťaťom z krehkého papiera, ako symbol hľadania obrysov Božej prítomnosti uprostred nás (*Madona II*, 2016). Ladislav Čarný sa zameral na zobrazenie Ježišovho srdca pomocou odrazu svetla, ako jedného z prejavov Boha, v zrkadlovej ploche obrazu, v ktorom sa symbolicky aj doslovne ukrýva a odzrkadľuje tvár každého diváka (*Božie Srdce*, 2016).

Autori reflektovali Božie milosrdenstvo v jeho univerzalite, ale dokumentovali aj osobný autentický postoj, v duchu biblického: „*Bud'te milosrdní, ako je milosrdný váš Otec*“ (Lk 6, 36). K takejto tvorivej reflexii nášho osobného postoja milosrdenstva ako celoživotného programu, sme denne, a zvlášť pri špeciálnej príležitosti Roka milosrdenstva, pozvaní aj my.

Daniela Čarná

---

* Projekt UMENIE DUCHA počas rokov 2011-2015 mapuje katalóg: UMENIE DUCHA. Návrat súčasného umenia do chrámu. Bratislava : Cathedra, 2015. 14. 9. – 4. 12. 2016 sa tiež konala rovnomenná výstava, nadväzujúca na piešťanský projekt, v Galérii umelcov Spiša v Spišskej Novej Vsi (kurátorka Daniela Čarná).

Matúš LÁNYI: Molekulárny Kristus, 2007

Tlač na plátne, 209 x 145 cm

9. 1. – 15. 2. 2016

„Často som premýšľal o tom, ako by Cirkev mohla urobiť očividnejším svoje poslanie byť svedkom milosrdenstva. Je to cesta, ktorá sa začína duchovným obrátením. A musíme kráčať touto cestou. Preto som sa rozhodol vyhlásiť mimoriadne jubileum, ktoré sa zameria na Božie milosrdenstvo. Bude to Svätý rok milosrdenstva. Chceme ho prežívať vo svetle Pánových slov «Budte milosrdní, ako je milosrdný váš Otec» (Lk 6, 36)“ – takto pápež František vyhlásil Jubilejný rok milosrdenstva, ktorý sa začal 8. decembra 2015 na sviatok Nepoškvrneného počatia Panny Márie a potrvá do 20. novembra 2016. Tradícia Svätého roka sa v Cirkvi začala písať v roku 1300 (za pápeža Bonifáca VIII.) a doteraz sa ich konalo celkom dvadsaťšesť, naposledy to bol Jubilejný rok 2000. Cieľom Jubilejného roka je ponúknuť všetkým príležitosť prehĺbiť svoju vieru a obnoviť osobný vzťah s Bohom a ľuďmi. Božie milosrdenstvo nie je iba neurčitým symbolom, ale konkrétnou príležitosťou, čakajúcou Božou náručou otvorenou prijať každého z nás, aj pozvaním k prehodnoteniu a premeneniu našich vlastných činov a postojov.

Obrazy, ktoré vyjadrujú rôzne podoby milosrdenstva, vychádzajú väčšinou z biblických podobenstiev, zo skutkov telesného a duchovného milosrdenstva alebo z osobného hľadania a skúsenosti umelca. Obraz *Molekulárny Kristus* vychádza z tradičného zobrazovania Božského Srdca, prítomného takmer v každej kresťanskej domácnosti. Úcta k Ježišovmu Srdcu vyplýva z úcty k trpiacemu Ježišovi na kríži a z úcty k Eucharistii. V nej Pán sprítomňuje svoju obeť a zároveň je v nej prítomný aj s oslávenými ranami svojho umučenia: „Jeden z vojakov mu kopijou prebodol bok a hneď vyšla krv a voda“ (Jn 19, 34). Úcta k Ježišovmu Srdcu sa rozvinula najmä v 17. storočí ako reakcia na chladné, neosobné, chápanie Boha, ktoré sa šírilo medzi vtedajšími európskymi vzdelancami. Po celom svete sa rozšírila prostredníctvom dvanástich zjavení Pána Ježiša svätej

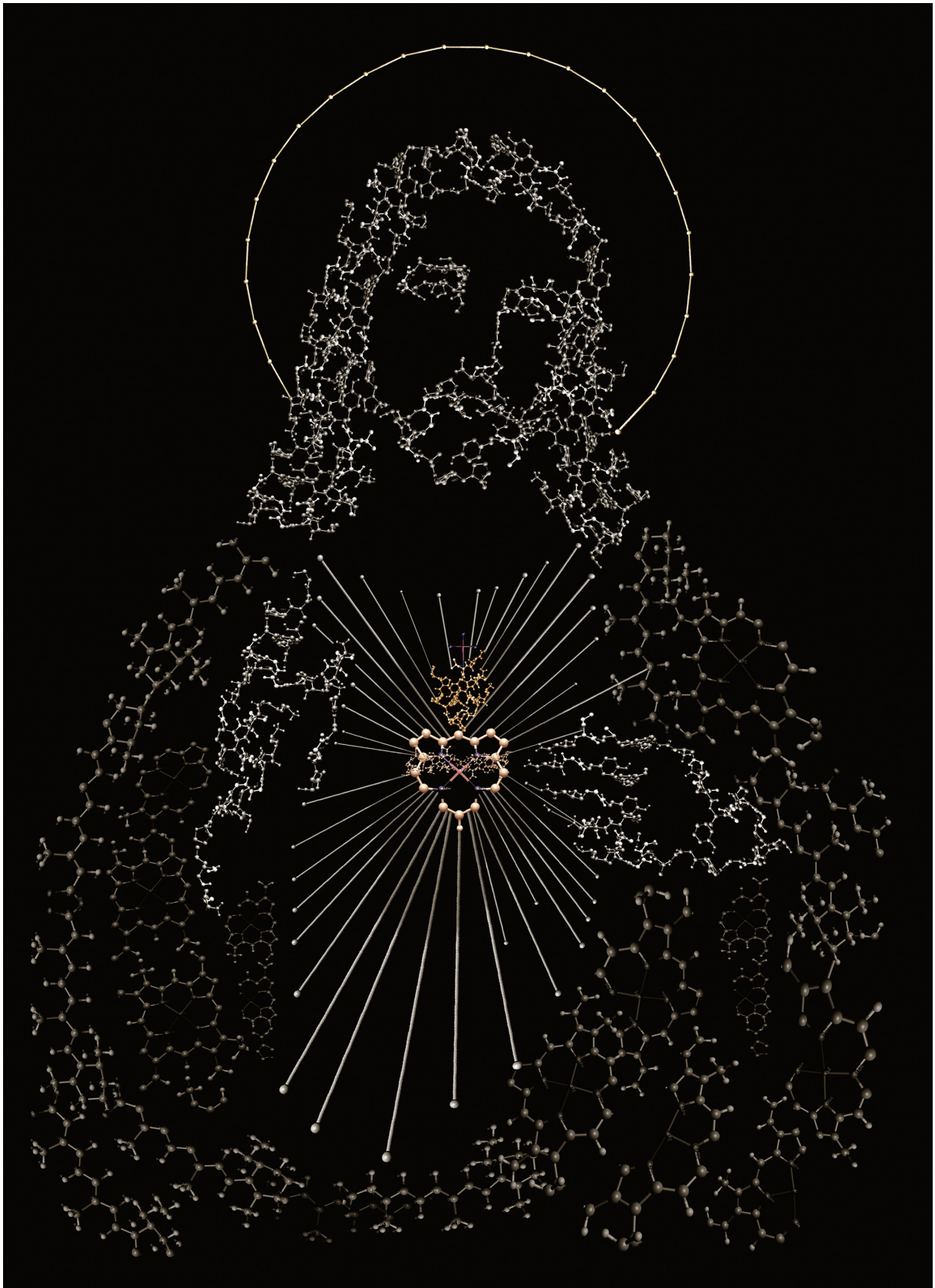
Margite Márii Alacoque, na ktoré nadviazala tradícia tzv. prvých piatkov, ktoré sú osobitným spôsobom venované úcte Ježišovmu Srdcu. K šíreniu úcty k nemu prispel aj jej duchovný vodca, jezuitský kňaz Claudius de la Colombière SJ a rehoľa jezuitov.

Obraz Matúša Lányiho interpretuje známu predlohu prostredníctvom jazyka súčasnej vedy. Kristov obraz je vytvorený z častíc molekúl. Slovo molekula je odvodené od latinského slova moles – hmota. Obraz nám tak predstavuje Krista, ktorý prijal zákony hmoty a „stal sa človekom, aby sme sa mi mohli stať Božími deťmi“. Jeho fyzická podoba je abstrahovaná, stáva sa „všetkým vo všetkom“ (1 Kor 15, 28).

- Vo svojej tvorbe vediete dialóg kresťanstva, umenia a vedy. Ako vznikala interpretácia obrazu Božského Srdca?

„Známy obraz žehnajúceho Krista dotýkajúceho sa svojho najsvätejšieho srdca rukami poznačenými ranami po klincoch zbavujem jeho fyzickej podoby. Na tomto obraze je Syn Boha znázornený ako molekulárna väzba. Fundament Boha je zredukovaný na absolútny hmotný element, aby prostredníctvom tohto kontrastu zvýraznil veľkosť svojho nositeľa.“

Matúš Lányi (*1981, Spišské Podhradie) študoval grafiku a experimentálnu tvorbu na Fakulte ume- ní Technickej univerzity v Košiciach (prof. Rudolf Sikora, Zbyněk Prokop). Jeho tvorba sa pohybuje na poli maľby, inštalácie a videa. Jedna z dominantných tém, ktorej sa venuje, vychádza z Biblie, predovšetkým z Nového Zákona. Jeho poslanstvá tlmočí do nového vizuálneho jazyka, prepájajúceho biblické poslanstvá s vedou a počítačovým vizuálom. Vo vzájomnej konfrontácii a dialógu dvoch odlišných jazykov objavuje nové uhly pohľadu na zobrazované témy. Vystavuje doma i v zahraničí, žije a tvorí v Banskej Štiavnici.

„Milosrdenstvo chcem, a nie obeť.“ (Mt 12, 7)